Recull de Treballs · ii (2010) · p. 53-62 © Centre d'Estudis Sinibald de Mas

Petita aportació a la història de la Junta Local de Salvament de Nàufrags de Torredembarra i del *Salvavides*

Gabriel Comes Nolla

El desembre de l'any 1880 es fundà sota la presidència de Martín Ferreiro la Sociedad Española de Salvamento de Naúfragos, institució benèfica que tenia com a objectiu salvar les vides dels nàufrags de les costes i els rius navegables d'Espanya i de les seves possessions marítimes.[1] Es va constituir a Madrid, però ben aviat s'estengué, mitjançant juntes locals, per tots els ports i punts de les costes d'Espanya.

La Sociedad Española de Salvamento de Náufragos, amb seu central a Madrid, remetia a les juntes locals els diners necessaris per a la creació de les estacions de salvament, les casetes i els materials necessaris per poder complir la seva finalitat. (Cf. Rodríguez, 1999).[2]

[1] Vull agrair a Josep Juan la cessió del *Boletín*, on hi ha retratat el seu pare, i les informacions que m'ha donat per poder escriure aquest petit article, i a Josep Girol i la Cisqueta Romeu les seves aportacions, especialment, en el reconeixement de les persones retratades. Cal dir que, per l'antiguitat en què estan tirades les fotos, no hi ha certesa absoluta en la identificació de les persones.

[2] El llibre d'Antoni Rodríguez titulat *El Salvavides. La Junta Local de Salvament de Nàufrags de Torredembarra (1887/9-1969)* i publicat l'any 1999 per l'Ajuntament de Torredembarra, és una monografia imprescindible per conèixer tota la història de la Junta Local de Salvament de Torredembarra.

La Societat estava regida per una junta directiva formada per un nombrós grup de persones notables de tot el ventall de la societat espanyola: personalitats polítiques (ministres, diputats…), culturals (catedràtics, acadèmics…), militars (almiralls, capitans…), religioses (bisbe), etc., la qual cosa posa en evidència la gran importància i influència que tenia aquesta institució.

Sociedad Española de Salvamento de Náufragos

CONSEJO SUPERIOR

FUNDADOR DE LA SOCIEDAD

† ILMO. SR. D. MARTIN FERREIRO

PRESIDENTES HONORARIOS

Excmos. Sres. Ministros de Marina, Guerra, Hacienda y Obras Públicas y M. Emile Robin †.

† CONSEJEROS DE PERPETUA RECORDACION

Excmos. Sres. Almirante Marqués de Rubalcava, Vicealmirante don Francisco de Paula Pavía, Marqués de Reinosa, D. Francisco de Gorostidi y D. Pedro de Novo y Colson.

PRESIDENTE

Excmo. Sr. D. Juan Pérez de Guzmán y Boza, ex Senador.

VICEPRESIDENTES

Excmos. Sres.:

D. Juan de Madariaga y Suárez, Jefe de la Armada y ex Diputado a Cortes.

D. Antonio Azarola Gresillón, Contralmirante, Subsecretario de Marina.

D. Vicente Olmo y Medina, Contralmirante. (Presidente interino de la Comisión Ejecutiva.)

VOCALES

Sr. D. Julio Puyol, Académico de la Historia y Abogado.

Excmo. Sr. D. Gabriel Maura Gamazo, Académico y ex Senador.

Excmo. Sr. D. Juan López Valdemoro y Quesada, Académico de la Española.

Sr. D. Miguel Asín Palacios, Académico y Catedrático.

Sr. D. Manuel Gutiérrez Corcuera, Capitán de Fragata. (Vocal de la Comisión Ejecutiva).

Sr. D. Manuel Ruiz de Atauri, Capitán de Navío.

Sr. D. Félix Bastarreche y Díez de Bulnes, Capitán de Navío.

Excmo. Sr. D. Pedro Sánchez de Toca y Calvo, Contralmirante.

Excmo. Sr. D. José Manuel de Bayo, Abogado.

Ilmo. Sr. D. Alfonso Díez de Rivera, Abogado y propietario.

Excmo. Sr. D. Francisco de Cubas Erice.
Excmo. Sr. D. Pablo Marina Bringas, Contralmirante.
Excmo. Sr. D. Leopoldo Eijo, Obispo de Madrid-Alcalá.
Excmo. Sr. D. Luis de Ribera y Uruburu, Contralmirante.
Excmo. Sr. D. Pedro de Novo y Chicarro, Ingeniero de Minas y Académico de Ciencias Exactas.
Sr. D. Ramón Díez de Rivera, Capitán de Corbeta.
Excmo. Sr. D. Fernando Mariñosa Erausquin, de la Asamblea Suprema de la Cruz Roja.
Excmo. Sr. D. Juan P. Criado Domínguez, Secretario General de la Asamblea Suprema de la Cruz Roja. (Vocal de la Comisión Ejecutiva).
Ilmo. Sr. D. Santos Arias de Miranda, ex Director general y ex Diputado a Cortes.
Sr D. Eugenio Bezares, Contralmirante.
Sr. D. Juan Miranda Gay, Contralmirante. (Vocal de la Comisión Ejecutiva).
Sr. D. Faustino Menéndez Pidal y de Montes, Abogado y Jefe del Cuerpo Administrativo de la Armada.
Sr. D. Vicente Castañeda, Académico y Abogado.
Sr. D. Ignacio Corujo, Procurador.
Sr. D. Luis Díez de Pinedo, Comisario de la Armada. (Vocal de la Comisión Ejecutiva).
Excmo. Sr. D. José González Billón, Contralmirante.
Sr. D. Mario Quixano y Artacho, Capitán de Fragata. (Vocal de la Comisión Ejecutiva).
Excmo. Sr. D Jerónimo López de Ayala, Académico de la Historia.
Excmo. Sr. D. José Ramón Mélida, Académico de la Historia y de San Fernando.
Excma. Sra. D.ª Blanca de los Ríos de Lampérez, Escritora.
Sra. D.ª María del Pilar Oñate, Maestra Superior.
Sr. D. José Alemany y Bolufer, Académico de la Española y Catedrático.

SECRETARIO GENERAL

Sr. D. Juan Carre y Chicarro, Capitán de Navío.

Personalitats que dirigien la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos l'any 1933

La Sociedad Española de Salvamento de Náufragos disposava d'un mitjà escrit: el *Boletín de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos*, que repartia periòdicament de forma gratuïta a tots els socis per poder comunicar les activitats més rellevants realitzades per la dita societat.

AÑO 53. 1.º de octubre de 1933. Núm. CDXII

BOLETÍN

DE LA

SOCIEDAD ESPAÑOLA

DE

SALVAMENTO DE NÁUFRAGOS

FUNDADA EN 1880

Declarada de utilidad pública por la ley de 12 de enero de 1887.

CUADERNO LXXXVI

JULIO, AGOSTO Y SEPTIEMBRE

DE 1933

1933

Domicilio social: GOYA, 31

MADRID

Portada del Boletín *de l'any 1933*

El febrer de 1890, tot certificant-ho una acta municipal, es dóna a conèixer a l'Ajuntament la constitució a Torredembarra de la primera Junta Local de Salvament de Nàufrags. Segons Rodríguez (1999: 33), el 15 de desembre de 1889 es van reunir al saló del Círculo El Recreo a Torredembarra tot un seguit de persones rellevants de la vila, convocades per una comissió iniciadora amb la intenció de constituir la Junta Local de Salvament de Nàufrags. La primera Junta Directiva va ser presidida per Francesc Simó, Pere Ferrer actuava de vicepresident i Lluís Arnalich n'era el tresorer.

Medalles que repartia la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos per premiar el salvament de nàufrags

L'any següent de la seva constitució, la Junta Local ja reparteix un premi pel salvament dels tripulants del llaüt de pesca *San Antonio*, que va naufragar davant la platja de Torredembarra el 16 de març.

Els premis que es concedien, en funció de la importància i perillositat del rescat de nàufrags, podien estar formats per un vot de gràcies, un diploma, una medalla d'or, plata o bronze per al salvador. S'atorgaven també premis de cooperació consistents en una medalla d'or, plata o bronze. També el premi podia estar format per una quantitat de diners.

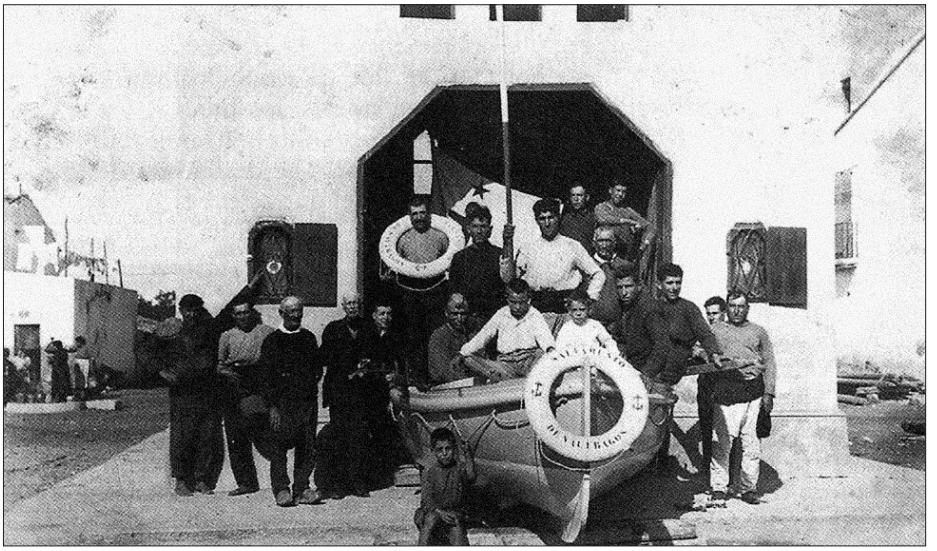

Fotografia de l'edifici del Salvavides amb el bot de salvament Manuela Artimes *envoltat de pescadors de Baix a Mar. El senyor de l'esquerra que porta un mocador al coll és Rafel Figuerola Ximenis. El senyor alt de l'esquerra a prop del bot possiblement és el Sr. Quesada; el pescador de l'extrem dret amb la gorra a la mà és el pare d'Eulàlia Valls, i el nen dalt la barca el seu germà. Assegut a la dreta dels nens, s'hi troba Anton Valls (*el General*). El senyor amb faixa al centre del bot és Jaume Llorach Marqués i el nen petit al costat del bot és Josep Girol (*Xaloquell*). La bandera que el bot portava era de color blanc amb una àncora al mig i sobre l'àncora una estrella de cinc puntes, com es pot observar al fons de la fotografia. Any 1926. Foto cedida per Eulàlia Valls*

En el cas anterior, en què van ser rescatats de la mar 16 tripulants de la barca *San Antonio*, uns salvadors van rebre com a premi medalles de bronze i 15 pessetes en metàl·lic i, uns altres, un vot de gràcies i 15 pessetes. (Cf. Rodríguez, 1999)

El setembre del mateix any, es concedeix el terreny, davant l'església de Baix a Mar, per construir la Caseta de Salvament, coneguda popularment per *Salvavides*. Sembla que l'impulsor de la seva construcció va ser el senyor Josep Quesada, un ajudant de Marina del districte de Torredembarra.

A la façana principal de l'edifici, com es pot observar molt bé a la fotografia, hi havia dues capelletes, una a cada costat de la gran porta central, que contenien un rellotge de bitàcola, la de l'esquerra, i un baròmetre, la de la dreta. A la punta, presidint la façana, es trobava una gran estrella de pedra de cinc puntes —molt utilitzada per representar el progrés i l'abundància—, darrere la qual, ja sobre la teulada de dues aigües, apareixia un mirador amb balcó de ferro amb un llarg pal,

on s'hissava una bandera blanca en cas de bonança i una de roja si hi havia perill a la mar. A la nit, s'avisava als bastiments de l'estat de la mar mitjançant un fanal: de llum vermella en cas de temporal, blanca en cas que creuar l'*Antina* no suposés cap perill d'abocament pels bastiments que volien atracar a la platja. A l'interior de l'edifici es trobava el bot salvavides. (Cf. Comes, 1995)

El primer bastiment que es va fer servir per salvar nàufrags, segons Rodríguez (1999), va ser una llanxa d'auxili anomenada *Salvador* construïda l'any 1896.

L'últim bot salvavides que es va fer servir, construït a Barcelona l'any 1907 per Miquel Corbetó, tenia 7 metres d'eslora i estava armat amb 8 rems. Va ser batejat amb el nom de *Manuela Artimes* en honor d'aquesta senyora que va morir a la platja de Luanco en intentar salvar una amiga que s'ofegava. Segons Suñé (2008), l'acte d'inauguració del bot va ser molt lluït i hi assistiren, entre altres, el diputat a Corts republicà Julià Nougués. Posteriorment es va fer un banquet al terrat de la Cooperativa La Marítima. El bot en qüestió el tripulaven dues brigades formada cada una per vuit homes i un patró. Tots ells portaven un armillot folrat amb planxes de suro. La primera dotació formada per pescadors del Pòsit de Torredembarra la comandava l'Anton del Francès i la segona, el Rafel Figuerola Ximenis, *Rafelet*. (Cfr. Comes, 1995)

Cal dir que, al llarg de la seva història, la Junta local va premiar força serveis de salvament de vaixells que havien naufragat davant la nostra costa, alguns dels quals de força perillosos, però també premiava les actuacions individuals per salvar algun banyista de morir ofegat, tal com ho prova la fotografia que presentem i expliquem a continuació.

L'11 de juny de 1933 amb tota solemnitat i amb la presència d'autoritats i membres de la Junta Local (sent el seu president Josep Alaix), davant de l'edifici del Salvavides es van pronunciar breus discursos enaltint la caritat i l'amor al proïsme, i es va entregar un diploma i una medalla de bronze a Maria Vera de Sabater, veïna d'Igualada, i també es va fer donació de quaranta pessetes en metàl·lic (com a indemnització dels desperfectes que pogués haver patit la seva vestimenta) amb expressiu vot de gràcies al mariner de Torredembarra Joan Juan Solé.

Els premis van ser motivats pel fet que Maria de Vera i Joan Juan van salvar de morir ofegat, per culpa d'un fort corrent de la mar que se l'emportava cap a dins, un farmacèutic de Sabadell de cognom Morales quan es banyava davant de la platja de Baix a Mar.

Després d'un període d'esplendor, la Societat entra en decadència i el material que disposava resta mig deixat. El bot després de la guerra va ser utilitzat, durant un temps, per un destacament d'infanteria de Marina que residia a la badia de l'església de Baix a Mar, per anar a pescar verats. Després, mig abandonat, el bot es

Foto del dia d'entrega de premis. Joan Juan i Maria de Vera (senyora d'Igualada) estan marcats amb una creu blanca. A la dreta de Joan Juan s'hi troba l'alcalde del poble: Pere Cañellas Arbós. Al costat esquerre de la senyora, mossèn Francesc Llop (capellà de Baix a Mar) i, tot seguit, el Magranes*, Josep Figuerola Gatell, pare de la Rosalia Figuerola i, a la seva dreta, possiblement, Josep Alaix (president de la junta local i jutge del poble). (*Boletín*, any 1933, cedit per Josep Juan)*

va acabar de fer malbé, pels anys 70 a la platja davant la caseta del Salvavides i fou cremat a la foguera de Sant Joan amb pesar de moltes persones que no aprovaven que s'hagués deixat perdre.

L'edifici del Salvavides, que últimament era emprat per l'Antonet, calafat de Baix a Mar, per reparar alguna embarcació, també es va anant deteriorant a marxes forçades, ja que no s'escometia cap reforma per poder-lo rehabilitar: l'Ajuntament no tenia cap interès a mantenir-lo. Tant és així que segons consta en una acta municipal de l'any 1973, l'alcalde Josep Mercadé va informar al Ple que aprofitant la visita del Sr. Manuel Anton, secretari general de la Creu Roja, a Torredembarra per inspeccionar el servei de socors que aquesta entitat tenia instal·lat a la CN-340, se li va exposar la necessitat que la Cruz Roja Española (la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos es va fusionar amb la Cruz Roja del Mar, l'any 1972) cedís l'edifici Salvavides a l'Ajuntament per poder-lo enderrocar, la qual cosa, segons acta, milloraria notablement l'accés a la platja. També va informar que el dit Sr. va inspeccionar l'edifici i el va trobar en molt mal estat i va indicar que la petició de l'Ajuntament fos formulada per escrit.

Així es va fer i en l'assemblea suprema de la Cruz Roja Española, després de conèixer l'informe del Sr. González Isla indicant que la caseta estava en ruïnes i no tenia valor i que l'ajudant de Marina i la Confraria de pescadors de Torredembarra opinaven el mateix, es va aprovar autoritzar l'enderroc del Salvavides i cedir l'ús de la parcel·la, perquè, segons petició de l'Ajuntament, s'hi pogués construir un jardí públic (Cf. Rodríguez, 1999).

Aquest acord és comunicat a l'Ajuntament de Torredembarra que en queda assabentat, com dóna fe aquest escrit extret d'una acta de Ple de l'any 1973:

> El Sr. Presidente Delegado de la Asamblea Provincial de la Cruz Roja Española, remite atenta comunicación acompañando fotocopia del acuerdo de la Asamblea Suprema relacionado con petición de este Ayuntamiento que es como sigue:
>
> El Consejo Superior de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos en atención a que la caseta y terrenos que posee en Torredembarra no les son de utilidad y a que el Ayuntamiento le ha solicitado su cesión para construir es su emplazamiento un jardín público, acuerda autorizar la demolición de la caseta y ceder el uso de la parcela en que se encontraba, al Ayuntamiento de Torredembarra, precisamente para los indicados fines: esto es, para un jardín público, reservándose la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos las facultades dominicales que puedan corresponderle sobre dicha parcela.

El 20 de febrer de 1974 en una acta de la Comissió Municipal Permanent s'acorda l'enderroc de l'edifici:

> Habiendo sido retiradas las palomillas que impedían el derribo de la antigua Caseta de Pescadores en el Bº Mº en cuyo lugar está previsto el emplazamiento de motivo monumental propio de la situación, se acordó proceder al derribo de la edificación y que por el Sr. Arquitecto Municipal se confeccionara con la máxima urgencia el proyecto de tal Monumento para procurar su pronta ejecución y adecentamiento del lugar ante la próxima temporada estival.

Em consta que la desaparició del Salvavides no va agradar a molta gent i que van lamentar que es perdés part del patrimoni històric del Barri Marítim de Torredembarra i no es fes res per conservar-lo i dedicar-lo a usos culturals.

Actualment el solar és una plaça presidida per una enorme i antiga àncora de ferro que una barca d'"arrastro" de Tarragona, l'*Eli-Herni*, va "pescar" en les mars cambrilenques un 21 de juny de 1972. La seva cadena envolta tot el perímetre de la dita plaça. Segons l'Anton Valls (1999), l'àncora, que si s'inclou la seva cadena pesa de 8 a 10 tones, procedia, a parer dels entesos, d'un navili que navegava per aquestes costes dintre del segle xviii.

El cert és que amb l'enderrocament del Salvavides i de l'església vella es van perdre uns edificis històrics que donaven singularitat a Baix a Mar.

Referències bibliogràfiques

Acta Comissió Municipal Permanent. 20 febrer 1974. Ajuntament de Torredembarra. Arxiu Municipal Torredembarra.

Acta Ple Municipal. *Sesión 31 de enero 1973. Llibre Actes (1972-74).* Arxiu Municipal Torrdembarra.

Acta Ple Municipal. 4 maig 1973. Ajuntament de Torrdembarra. Arxiu Municipal Torredembarra.

Boletín de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos. 1 octubre 1933. Cuaderno núm. CDXII. Madrid.

Comes, G. (1995). *De proa a popa. El món dels pescadors de Torredembarra a través de les seves dites.* Ed. El Mèdol. Tarragona.

Rodríguez, A. (1999). *El Salvavides. La Junta Local de Salvament de Nàufrags de Torredembarra (1887/9-1969)*. Ajuntament de Torredembarra.

Suñé Morales, J. (2008). *La Torredembarra republicana i federal*. Patronat Municipal de Cultura de Torredembarra. Torredembarra.

Valls, A. (1999). *L'àncora de Baix a Mar. Programa de festa Major de Sant Joan. Baix a Mar.* Patronat Municipal de Cultura de Torredembarra.